

TOP

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

Canon
van het
protestantse
kerklied

Protestantse Kerk

uitgave van de
Protestantse Kerk
in Nederland

Voorzang:

TOP

Canon van
het protestantse
kerk lied

12

Refrein:

Op de vleugels van een lied

In de kerk klinken liederen. Dat is al zo vanaf het allereerste begin van de kerk. Liederenschat helpen om het geloof onder woorden te brengen. Op de vleugels van een lied durf je soms meer te geloven dan je dacht. De dichter Willem Barnard zei over het zingen van liederen in de kerk dat het niet zozeer uiting van geloof is, maar inlijving van geloof. Als je zingt, zing je je dus het geloof te binnen.

12 liederen uit liederenschat kerk

Uit de grote liederenschat van de kerk is in dit boekje een keuze gemaakt. Zo ontstond een canon van het protestantse kerklied met 12 liederen

- die de protestantse geloofstraditie tot klinken brengen, met als belangrijk criterium dat de tekst van de gekozen liederen verstaanbaar moet zijn voor mensen van vandaag de dag, binnen en buiten de kerk;
- die een tijdsbeeld geven van de lange geschiedenis van de protestantse kerken – tekst en melodie van elk lied komen uit dezelfde periode;
- die goed in het gehoor liggen, met een melodie die uitnodigt om mee te zingen;

- die je mee kunt nemen op je levensweg omdat ze horen bij hoogte- en dieptepunten van die weg.
- Veel van de liederen in deze canon zijn internationaal bekend en worden ook in protestantse kerken in andere landen gezongen. Verder is voor de drie grote feesten van de kerk, Kerst, Pasen en Pinksteren, een lied opgenomen.

Vertretpunt

Het getal twaalf verwijst naar verhalen in de Bijbel, naar de twaalf stammen van het volk Israël en de twaalf leerlingen van Jezus. Twaalf staat voor het geheel. Tegelijk gaat achter deze twaalf liederen een hele wereld schuil van liederen, stromingen en tradities die ook klinken in de Protestantse Kerk. De canon van het protestantse kerklied is dan ook niet gesloten. Deze canon is een vertretpunt en heeft een open einde. Daarom roept de Protestantse Kerk in Nederland al haar zangers en andere musici op om van dit open einde een begin te maken. Om deze top12 ter harte te nemen en aan te vullen met andere liederen die staan voor het geheel.

Open canon

Is er een lied uit de protestantse geloofstraditie dat volgens u niet gemist kan worden in een canon van het protestantse kerklied? Laat het ons dan weten met een korte motivatie via kerkliedtop12@pkn.nl. Kies een lied waarvan tekst en melodie uit dezelfde tijd komen.

U kunt alternatieven aandragen tot en met 31 december 2007. Uit de inzendingen wordt een aanvulling op de canon samengesteld van opnieuw twaalf liederen. Deze verschijnt in 2008 op cd.

Zo hoor je het eens van een ander

In de kerk zing je liederen uit alle tijden. De canon begint met een lied uit het begin van de reformatie en eindigt met een lied uit de 20^e eeuw. Door de eeuwen heen wordt het geloof steeds anders bezongen. Mensen zoeken nieuwe woorden en melodieën om zingend te geloven. Elke tijd legt zijn eigen accenten. Al zingend en luisterend naar de liederen in deze canon reis je door de tijd en zing je mee met mensen van lang geleden en van onze tijd.

Zij hebben naar woorden en melodieën gezocht om dat wat hen bezighield uit te drukken: hun geloof en ongelooft, vreugde en verdriet.

Zingen verbreedt niet alleen de tijd, het verbreedt ook de wereld waarin je leeft. Want in de kerk zing je niet alleen liederen mee van lang geleden, maar soms ook uit een andere geloofstraditie. Zo hoor je het eens van een ander.

Inhoud

Afstemming en instemming

Zingen verdiept. Door je de tekst en melodie van de twaalf liederen uit deze canon eigen te maken, door de liederen met regelmaat te herhalen, ontdek je steeds meer de betekenis ervan. Met het ene lied zul je veel gemakkelijker instemmen dan met het andere. Toch doen we als Protestantse Kerk in Nederland de oproep om het eens met deze twaalf liederen te wagen. Om ze te laten klinken in kerkdiensten, bijvoorbeeld elke maand één, om ze jong en oud aan te leren als basisuitrusting, als vertrekpunt. Want door woorden van anderen in de mond te nemen ontdek je wat je zelf gelooft, wat je zelf zou willen zingen of zeggen. Deze canon van het protestantse kerklied biedt woorden en muziek die vragen om afstemming, instemming en aanvulling. Deze twaalf liederen kunnen niet zonder de adem van mensen die willen laten horen waar het in de kerk om gaat.

pkn.nl/kerkliedcanon

Meer informatie over de canon van het protestantse kerklied, de mogelijkheid om te luisteren naar de twaalf melodieën, ringtones van alle twaalf liederen en nog veel meer vindt u op www.pkn.nl/kerkliedcanon

1 Kom tot ons, de wereld wacht

16e eeuw, Duitsland

tekst en muziek: Martin Luther (1483-1546)
vertaling: J.W. Schulte Nordholt (1920-1995)

2 Psalm 8, Hoe heerlijk en verheven

16e eeuw, Zwitserland

Nederlandse berijming van Psalm 8:
Willem Barnard (1920) en Jan Wit (1914-1980)
muziek: Genève 1542/Genève 1551

3 'Op, waakt op!' zo klinkt het luide

16e eeuw, Duitsland

tekst en muziek: Philipp Nicolai (1556-1608)
vertaling: C. B. Burger (1897-1983)

4 O morgen van verblijden

17e eeuw, Duitsland

tekst: Paul Gerhardt (1607-1676)
muziek: Johann Crüger (1598-1662)
vertaling: Ad den Besten (1923)

5 Lof zij de Heer, de almachtige Koning der ere
17^e eeuw, Duitsland
tekst: Joachim Neander (1650-1680)
muziek: Freylinghausen's Geistreiches Gesangbuch (1741)
vertaling: Jan Wit (1914-1980) en
J.W. Schulte Nordholt (1920-1995)

6 De maan is opgekomen
18^e eeuw, Duitsland
tekst: Matthias Claudius (1740-1815)
muziek: Johann Abraham Peter Schulz (1747-1800)
vertaling: Muus Jacobse (1909-1972)

7 O Jezus, hoe vertrouwd en goed
18^e eeuw, Engeland
tekst: John Newton (1725-1807)
muziek: Alexander Robert Reinagle (1799-1877)
vertaling: Willem Barnard (1920)

8 De Heer is mijn Herder
19^e eeuw, Nederland
tekst: Jan Jacob Lodewijk ten Kate (1819-1889)
muziek: Johannes Gijsbertus Bastiaans (1812-1875)

9 De nacht is haast ten einde
20^e eeuw, Duitsland
tekst: Jochen Klepper (1903-1942)
muziek: Johannes Petzold (1912-1985)
vertaling: J. W. Schulte Nordholt (1920-1995)

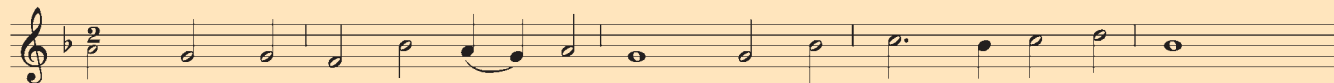
10 De aarde is vervuld
20^e eeuw, Nederland
tekst: Willem Barnard (1920)
muziek: Frits Mehrrens (1922-1975)

11 De Geest des Heren heeft
20^e eeuw, Nederland
tekst: Huub Oosterhuis (1933)
muziek: Bernard Huijbers (1922-2003)

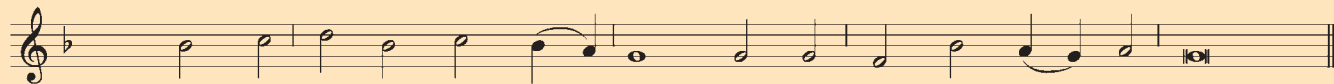
12 In de schoot van mijn moeder gegeven
20^e eeuw, Nederland
tekst: Sytze de Vries (1945)
muziek: Willem Vogel (1920)

1

Kom tot ons, de wereld wacht

1. Kom tot ons, de we - reld wacht. Hei-land, kom in on - ze nacht,

licht dat in de nacht be - gint, kind van God, Ma - ri - a's kind.

2. Kind dat uit uw kamer klein
als des hemels zonneshijn
op de aarde wordt gesteld,
gaat uw weg zoals een held.
3. Gij daalt van de Vader neer,
tot de Vader keert Gij weer,
die de hel zijt doorgegaan
en hemelwaarts opgestaan.
4. Uw kribbe blinkt in de nacht
met een ongekende pracht.
Het geloof leeft in dat licht
waarvoor al het duister zwicht.
5. Lof zij God in 't hemelrijk,
Vader, Zoon en Geest gelijk,
nu en overal altijd,
nu en tot in eeuwigheid.

Tekst en muziek: Martin Luther (1483-1546).
Vertaling: J. W. Schulte Nordholt (1920-1995).

Licht dat in de nacht begint

De dichter

Martin Luther werd in 1483 in het Duitse stadje Eisleben geboren. Hij was augustijner monnik en als priester werkzaam in de stad Erfurt. Later werd hij hoogleraar in de theologie in de universiteitsstad Wittenberg. Daar bevestigde hij 95 stellingen op de deur van de Slotkerk. Het was 31 oktober 1517. Het was het begin van de reformatie, de hervorming van de kerk. Als kerkhervormer is Luther van grote betekenis geweest, onder andere door zijn bijbelvertaling. Voor het eerst was de Bijbel beschikbaar in een volkstaal, het Duits. Ook als dichter en musicus heeft hij veel betekend. Luther maakte berijmingen van teksten uit de Bijbel. Veel psalmen zijn door hem bewerkt tot lied. Hij bewerkte ook Latijnse teksten tot lied, schreef liederen voor de kerkelijke feesten en maakte catechismusliederen die tot doel hadden mensen te leren waar het in het christelijk geloof om gaat. De liederen van Luther hadden vooral pedagogische waarde. Hij wilde de mensen graag laten begrijpen waar het in de Bijbel en in de kerk over gaat. Luther stierf in 1546 in zijn geboorteplaats.

De componist

Het lied komt voor het eerst voor in het bundeltje *Enchiridion, oder eyn Handbuchlein*, Erfurt (1524). Het is een van de oudste protestantse liedbundels. Luther bewerkte de oorspronkelijke gregoriaanse melodie tot een lied geschikt voor gemeentezang. De melodie heeft een bijzondere symmetrische opbouw: de regels 1 en 4 zijn gelijk en regel 3 is de omkering van regel 2: als je de melodienoten van regel 3 van achteren naar voren leest, dan zijn die bijna gelijk aan de melodie van regel 2.

In de lutherse traditie is dit lied verbonden met de eerste zondag van de Advent, de periode van vier weken voorbereiding op het kerstfeest. Veel componisten hebben dit lied als uitgangspunt genomen voor een muzikale bewerking. Zo heeft het een kerkmuzikale schat opgeleverd: van eenvoudige liedzettingen tot en met de schitterende Cantates 36, 61 en 62 die Bach voor de eerste adventszondag schreef. Ook zullen er nauwelijks liederen zijn te vinden waarbij meer orgelbewerkingen zijn geschreven dan bij dit lied.

Plaats in de canon

De canon opent met een lied van de kerkhervormer Luther. Hij is een van de eersten die kerkliederen heeft gemaakt in de volkstaal. Zo bracht hij Bijbel en geloof dichterbij. Mensen konden de woorden verstaan en meezingen, danken en bidden. Zo konden ze zelf deelnemen aan de verkondiging van Gods Woord.

Tekst van het lied

Luther wilde vernieuwen, maar ook aansluiten bij de eeuwenoude traditie van de kerk. Voor dit lied vertaalde hij de oude Latijnse hymne 'Veni redemptor gentium' van de kerkvader Ambrosius van Milaan (ca. 340-397). Het lied van Luther gaat daarmee terug op een van de oudste christelijke kerstliederen. In deze oude hymnen komt het contrast licht – duisternis veel voor. Ook in het lied van Luther is dat goed herkenbaar. Wij verwachten de Heiland die het licht is in onze nacht (couplet 1), de hemelse zonneshijn (couplet 2, hier legt Luther een verbinding met Psalm 19:6-7). De kribbe is het teken van het overwinnende licht, 'waarvoor al het duister zwicht' (couplet 4).

2

Psalm 8

1. HEER, on - ze Heer, hoe heer-lijk en ver-he - ven
hebt Gij uw naam op aar-de uit - ge - schre - ven -
mach - ti - ge God, Gij die uw ma - jes - teit
ten he - mel o - ver ons hebt uit - ge - breid.

2. Wel doet de hemel hoog uw glorie blinken,
maar in de mond van kindren doet Gij klinken
uw machtig heil, zo maakt G'uw vijand stil
en doet uw haters buigen voor uw wil.

3. Aanschouw ik 's nachts het kunstwerk van uw handen,
de maan, de duizend sterren die daar branden,
wat is de mens, dat Gij aan hem gedenkt,
het mensenkind, dat Gij hem aandacht schenkt?
4. Gij hebt hem bijna goddelijk verheven,
een kroon van eer en heerlijkheid gegeven,
Gij doet hem heersen over zee en land,
ja, al uw werken gaaft Gij in zijn hand.
5. Al wat er land of water heeft tot woning,
het moet de mens erkennen als zijn koning:
vogels en wild en al 't geduldig vee
en wat er wemelt in de wijde zee.
6. HEER, onze Heer, hoe heerlijk en verheven
hebt Gij uw naam op aarde uitgeschreven.
HEER, onze God, hoe vol van majesteit
hebt Gij uw naam op aarde uitgebreid.

Nederlandse berijming van Psalm 8:
Willem Barnard (1920) en Jan Wit (1914-1980).
Muziek: Genève 1542/Genève 1551.

Hoe heerlijk en verheven

De dichters

Vlak na de Tweede Wereldoorlog besloot de synode van de Nederlandse Hervormde Kerk om de psalmberijming van 1773, waaruit nog steeds werd gezongen, te herzien. Later werd duidelijk dat er een geheel nieuwe berijming moest komen. Het was onder andere de beroemde theoloog prof.

dr. K.H. Miskotte die vond dat daarvoor echte dichters nodig waren. Hij benaderde in 1952 Martinus Nijhoff (die in 1953 zou overlijden). Nijhoff maakte enkele nieuwe berijmingen, maar wees op een aantal jonge dichters om het werk verder ter hand te nemen. Zo werden eerst Willem Barnard en Jan Wit gevraagd en later Wim Schulte Nordholt en Ad den Besten. K.H. Heeroma was al bij het werk betrokken geraakt. De nieuwe psalmberijming werd in 1968 gepubliceerd.

De componist

De kerkhervormer Johannes Calvijn (1509-1564) begon tijdens zijn verblijf in Straatsburg aan de berijming van de

Op de foto de groep dichters die een belangrijk aandeel hebben gehad in de psalmberijming en in de gezangen van het *Liedboek voor de kerken* (1973). De foto is gemaakt in augustus 1968 tijdens een van de werkbijeenkomsten op 'De Pietersberg' in Oosterbeek. Staande: J.W. Schulte Nordholt (1920-1995); zittend v.l.n.r.: Muus Jacobse (pseudoniem van K.H. Heeroma, 1909-1972), Jan Wit (1914-1980), Willem Barnard (geb. 1920) en Ad den Besten (geb. 1923). De berijming van Psalm 8 werd geschreven door Willem Barnard en Jan Wit.

Waarom in deze canon?

psalmen. Hij vertaalde ze in het Frans en zette ze op rijm zodat ze in de kerk gezongen konden worden. Al gauw liet hij dit werk over aan de dichter Clément Marot. In 1541 werd Calvijn opnieuw predikant in de stad Genève en in 1542 verscheen daar een uitgave met 39 psalmen, waarvan een deel nieuwe melodieën had. In deze uitgave komt Psalm 8 voor. Als de melodie in Genève is ontstaan, zal mogelijk Guillaume Franc (1505-1570) de componist kunnen zijn. Hij was in die tijd de kerkmusicus van de kerk van Calvijn. De componist Loys Bourgeois (ca.1510-1561) kwam in 1545 naar Genève. Hij verbeterde de melodie van Psalm 8 en deze versie werd opgenomen in een bundel met berijmde psalmen die in Genève verschijnt in 1551.

De melodie is te vergelijken met een boog: de spanning wordt vanaf het begin opgebouwd met een melodisch hoogtepunt in de tweede regel.

Plaats in de canon

Voor Calvijn waren psalmen een belangrijke bron voor het geloof. Daarom besteedde hij veel tijd en aandacht aan het

laten maken van berijmingen van de psalmen en daarbij passende melodieën. Psalmen en calvinisten zijn nog steeds onlosmakelijk met elkaar verbonden. Tot in de 19^e eeuw werden in de grootste protestantse kerk van Nederland, de Nederlandse Hervormde Kerk, bijna alleen psalmen gezongen. Nederland is ook een van de weinige landen waar men nog alle 150 berijmde psalmen, het zogenaamde 'Geneefse psalter', in het liedboek heeft staan. Niet alle psalmen worden evenveel gezongen, de ene psalm is veel populairder dan de andere. Dat ligt aan de tekst, maar vaak nog meer aan de 16^e eeuwse melodie.

Tekst van het lied

Psalm 8 is een loflied op de Naam van God, de schepper van hemel en aarde.

De psalmtekst in de Bijbel heeft een soort refrein: het begin en het slot zijn gelijk. Dat is terug te zien in de eerste twee regels van het eerste en laatste couplet:

'Heer, onze Heer, hoe heerlijk en verheven hebt Gij uw naam op aarde uitgeschreven.'

3

'Op, waakt op!' zo klinkt het luide

1. 'Op, waakt op!' zo klinkt het lui - de. Wat wil dit roe-pen toch be-dui-den,
gij to-ren-wach-ters van de tijd? 'Mid - der-nacht is aan-ge-bro - ken,
zijn u-we lam-pen wel ont-sto-ken, gij maag-den, die de Heer ver-beidt?
Gij sla - pen-den, ont-waakt, de Brui - de-gom ge-naakt!
Hal-le-lu - ja, nu op-ge-staan! Het feest breekt aan;
gij moet Hem ij - lings te-gen-gaan.'

2. Sion hoort de wachters zingen,
zij voelt het hart van vreugd opspringen,
ontwaakt met spoed, staat haastig op.

Uit de hemel daalt Hij neder,
in waarheid sterk, in liefde teder:
haar licht verschijnt, haar ster gaat op.

Kom Heiland, 's aardrijks kroon,
Heer Jezus, 's Vaders Zoon!

Zingt hosanna,
komt altemaal
ter bruiloftszaal,
waar Hij ons roept aan 't avondmaal!

3. Laat ons U ter ere zingen
met allen, die uw troon omringen,
één koor van mens' en englenstem!

Paarlen zijn der poorten bogen,
die nederdalen uit den hogen:
het hemelse Jeruzalem.

Geen oog heeft ooit begroet,
geen hart heeft ooit vermoed
zulk een vreugde.

Zo juichen wij
en roemen blij
de glorie van uw heerschappij!

'Eén koor van mens' en englenstem!'

De dichter en componist

Philipp Nicolai werd geboren in 1556 in Duitsland, in het stadje Mengershausen. Na een studie theologie werd hij predikant. Toen hij in de Westfaalse stad Unna werkzaam was, brak daar in 1597 de pest uit. Als predikant moest hij velen in hun ziekte begeleiden en begraven, soms meer dan twintig mensen per dag. In zeven maanden tijd eiste de pestepidemie het leven van 1400 mensen. Dit heeft grote invloed op hem gehad. Alles wat hij meemaakte verwerkte hij in het boekje *Freudenspiegel des ewigen Lebens* dat in 1599 verscheen. Naast overwegingen stonden er ook twee liederen in die hem beroemd hebben gemaakt. Lieder waarin Nicolai troost vond. Philipp Nicolai schreef ook de melodie van deze liederen. Hij stierf in 1608 in Hamburg.

Plaats in de canon

De twee liederen van Philipp Nicolai worden wel 'de koning en de koningin van de kerkliederen' genoemd. Ze zijn ruim vierhonderd jaar oud, maar worden allebei nog

Waarom in deze canon?

steeds gezongen en staan in het *Liedboek voor de kerken*: Gezang 262 en 157.

De invloed van liederen kan men vaak ontlenen aan het gebruik daarvan in de kerkmuziek. Op basis van de liederen van Nicolai schreef Bach twee indrukwekkende cantates: Cantate 1 en 140.

Nicolai schreef zijn liederen aan het einde van de eeuw waarin Luther de reformatie begon (1517), waarbij de protestanten zich afscheidden van de katholieken. Het was de eeuw waarin protestanten voor het eerst zelf kerkliederen schreven. De twee liederen van Nicolai sluiten deze bijzondere eeuw af met een uitroepteken! Het zijn allebei prachtige monumenten. Daarom staat 'de koning van het kerklied' als derde lied in de canon van het protestantse kerklied.

Tekst van het lied

De tekst van het lied schreef Nicolai bij een gelijkenis van Jezus uit Matteüs 25:1-13. Dit verhaal gaat over tien meisjes die zijn uitgenodigd voor een bruiloftsfeest en wachten

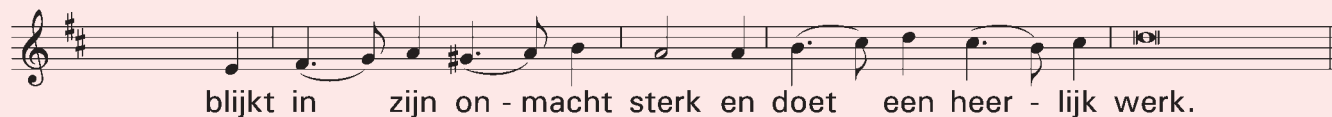
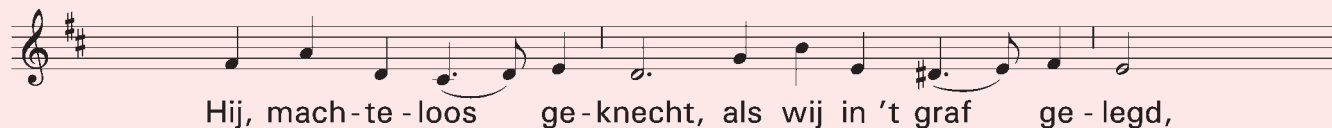
op de komst van de bruidegom. Vijf van hen bewaren de olie voor het licht van hun lamp totdat hij komt, van de vijf anderen is de lampolie op. Het lied is tegelijk ook een lied dat uitkijkt naar het koninkrijk van God. Het bezingt het visioen van een nieuwe hemel en een nieuwe aarde, het hemelse Jeruzalem, neerdalend uit de hoge (Openbaring 21). De melodie van het lied beeldt dit uit. Het begint met een krachtig hoornsignaal, een verwijzing naar de torenwachters op de muren van Jeruzalem.

De dichter schreef zijn lied als een 'beeldgedicht': wie de regels gecentreerd afdruckt, ziet de vorm van een avondmaalskelk: smal toelopend en dan weer een brede voet. De slotregels van couplet 2 sluiten aan bij dit beeld:

*'Zingt hosanna,
komt altemaal
ter bruiloftsmaal,
waar Hij ons roept aan 't avondmaal!'*

4

0 morgen van verblijden

2. Hij was in 't graf gedreven,
de vijand juicht en lacht, –
geen nood, het duurt maar even,
want Hij verrijst met macht
en in de morgen luid
roept Hij de zege uit
en zwaait in 't veld vooraan
de overwinningsvaan.
3. O, nu ik mocht aanschouwen,
uw overwinningsfeest,
kan mij niet meer benauwen
het duister van mijn geest.
Ik zal vol goede moed
behouden 't kostbaar goed,
dat mij verworven heeft
de Heer die eeuwig leeft.
4. Met Hem ben ik in vrede;
Hij noemt mij met zijn naam.
Ik ben een van zijn leden,
waar Hij ging kan ik gaan.

- Daar leidt Hij zelve mij,
waar ik ben, daar is Hij.
't Zij wereld, dood of hel,
Hij is mijn metgezel.
5. Nu leidt de weg naar boven.
Ik volg Hem op de voet.
Geen vijand kan mij roven
uit zijn verkoren stoet.
Woede wat woeden kan,
de Heer dekt man voor man.
Gij die mij schaden wilt,
mijn Heiland is mijn schild!
 6. Nu brengt Hij zonder dralen
mij aan de hemelpoort.
In al der wereld talen
staat daar gegrift het woord:
wie met Hem zijn gehoond,
die worden hier gekroond;
wie stierven met de Heer,
die komen hier tot eer.

Met Hem ben ik in vrede

De dichter

Paul Gerhardt werd in 1607 geboren in de omgeving van de Duitse stad Wittenberg. Hij werd op late leeftijd predikant in Berlijn, waar hij werkte van 1657 tot 1667. Hij wordt gezien als de belangrijkste 17^e eeuwse Duitse dichter van kerkliederen. Van hem zijn ruim 130 liedteksten bekend. Gerhardt overleed in 1676.

De componist

Johann Crüger leefde van 1598 tot 1662. Hij studeerde eerst theologie in Wittenberg en later muziek. Vanaf 1622 was hij de kerkmusicus van de St. Nikolaikerk in Berlijn. Daar raakte hij bevriend met Paul Gerhardt. Hij componeerde veel melodieën op teksten van Gerhardt. Daarnaast was hij een belangrijk muziekwetenschapper. Hij gaf de eerste drukken van *Praxis pietatis melica* uit, het belangrijkste kerkelijke

liedboek in Duitsland van de 17^e eeuw. Crüger schreef bij dit lied van Gerhardt dansachtige muziek die bedoeld is voor koor en twee melodie-instrumenten.

Plaats in de canon

De liederen uit de periode van de reformatie, de kerkhervorming door Luther en Calvijn in de 16^e eeuw, zijn van en voor de gemeente. Het zijn liederen om samen te zingen in de kerkdienst. Aan het begin van de 17^e eeuw veranderde dit. De liederen die vanaf toen werden geschreven zijn vooral bestemd voor het persoonlijke geloofsleven en voor persoonlijke meditatie. Het zijn vaak 'ik-liederen', waarin het accent ligt op de vreugde en het verdriet van het individu en zijn of haar stappen op de weg van het geloof. Deze veran-

Waarom in deze canon?

dering is het begin van een beweging in de protestantse kerk, maar ook in de cultuur, die wordt aangeduid met de naam 'Piëtisme', waarin de persoonlijke geloofsbeleving belangrijk is.

Het begin van deze periode viel samen met de dertigjarige oorlog (1618-1648). Deze lange Europese oorlog tussen katholieke en protestantse vorsten werd uitgevochten op het grondgebied van het Duitse Rijk en liet diepe sporen na. Gelovigen zochten troost voor al het oorlogsleed, en vonden die in het lied van Paul Gerhardt: 'Geen vijand kan mij roven uit zijn verkoren stoet. Woede wat woeden kan, de Heer dekt man voor man. Gij die mij schaden wilt, mijn Heiland is mijn schild!'

Voor de theoloog Dietrich Bonhoeffer (1906-1945) waren de liederen van Paul Gerhardt van grote betekenis tijdens zijn laatste levensjaren toen hij door het nazi-regime gevangen werd gehouden.

De troost van Gerhardts liederen is van alle tijden. Denk bijvoorbeeld ook aan een ander beroemd lied van hem:

'Beveel gerust uw wegen.' Daarom is een lied van deze dichter op zijn plaats in een canon van het protestantse kerklied.

Tekst van het lied

'O morgen van verblijden' is een paaslied. Het bezingt de overwinning van Christus op de dood. Beeldend beschrijft de dichter de strijd van leven op dood die hieraan voorafgaat: 'Hij was in 't graf gedreven, de vijand juicht en lacht, - geen nood, het duurt maar even, want Hij verrijst met macht.'

De woorden van het lied doen denken aan een tekst uit een brief van Paulus. Hij schrijft aan de inwoners van de stad Korinte: 'Laten we God danken, die ons door Jezus Christus, onze Heer, de overwinning geeft.' (1 Korintiërs 15:57)

Het lied begint en eindigt objectief (couplet 1, 2 en 6). Het middendeel (de coupletten 3 t/m 5) is subjectief en staat in de 'ik-vorm'. Hierin ligt het accent op het persoonlijke heil: 'Met Hem ben ik in vrede.'

5

Lof zij de Heer, de almachtige

1. Lof zij de Heer, de al - mach - ti - ge Ko - ning der e - re.
Laat ons naar har - te - lust zin - gen en blij mu - si - ce - ren.
Komt al - len saam, psalm - zingt de hei - li - ge naam,
looft al wat a - demt de He - re.

The image shows a musical score for a hymn. It consists of four staves of music. The first staff is in 3/4 time and has a key signature of one flat (B-flat). The lyrics are: "1. Lof zij de Heer, de al - mach - ti - ge Ko - ning der e - re." The second staff continues the melody with the lyrics: "Laat ons naar har - te - lust zin - gen en blij mu - si - ce - ren." The third staff has the lyrics: "Komt al - len saam, psalm - zingt de hei - li - ge naam,". The fourth staff concludes with the lyrics: "looft al wat a - demt de He - re." The music is written in a simple, accessible style with a treble clef and a single flat.

Koning der ere

2. Lof zij de Heer, Hij omringt met zijn liefde uw leven;
heeft u in 't licht als op adelaarsvleuglen geheven.
Hij die u leidt, zodat uw hart zich verblijdt,
Hij heeft zijn woord u gegeven.

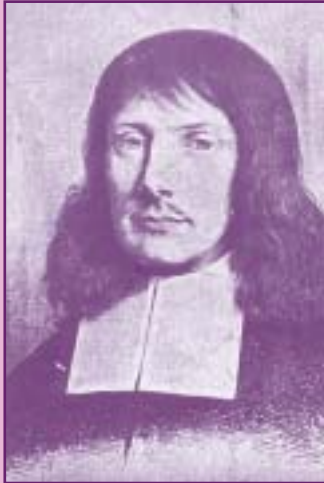
3. Lof zij de Heer die uw lichaam zo schoon heeft geweven,
dagelijks heeft Hij u kracht en gezondheid gegeven.
Hij heeft u lief, die tot zijn kind u verhief,
ja, Hij beschikt u ten leven.

4. Lof zij de Heer die uw huis en uw haard heeft gezegend,
lof zij de hemelse liefde die over ons regent.
Denk elke dag aan wat zijn almacht vermag,
die u met liefde bejegent.

5. Lof zij de Heer met de heerlijkste naam van zijn namen,
christenen looft Hem met Abrahams kinderen samen.
Hart wees gerust, Hij is uw licht en uw lust.
Alles wat ademt zegt: Amen.

Joachim Neander (1650-1680).
Muziek: Freylinghausen's Geistreiches
Gesangbuch (1741).
Vertaling: Jan Wit (1914-1980) en
J.W. Schulte Nordholt (1920-1995)

Alles wat ademt zegt: Amen

Joachim Neander

Johann Anastasius Freylinghausen

De dichter

Joachim Neander werd geboren 1650 in de Duitse stad Bremen, waar hij theologie studeerde. In 1674 werd hij rector van de Latijnse school in Düsseldorf, een school van de kerk waar jongens werden voorbereid op de universiteit.

Het schilderachtige dal van de rivier de Düssel, waar hij graag verbleef, is naar hem genoemd: het Neanderthal. In 1856 werd daar de schedel van de 'Neanderthaler' gevonden en werd dit dal wereldberoemd. In 1679 ging Neander terug naar zijn geboorteplaats Bremen waar hij hulpprediker werd. Een jaar later stierf hij op dertigjarige leeftijd. Neander schreef zowel liedteksten als melodieën.

De uitgever van liederen

De melodie waarbij Neander zijn tekst schreef is vermoedelijk in de eerste helft van de 17^e eeuw gemaakt, waarschijnlijk niet om te gebruiken in de

Waarom in deze canon?

kerk. Het is een zwierige melodie in een driekwartsmaat, waar Neander een nieuwe tekst op schreef. Wie de componist is van de melodie is niet bekend. Maar er is wel een andere naam aan dit lied verbonden, die van Johann Anastasius Freylinghausen (1670-1739). Hij was predikant en dichtte ook een aantal liederen. Zijn naam is bekend gebleven als de uitgever van twee grote zangbundels, de twee delen van het *Geistreiches Gesangbuch* (1704 en 1714). In totaal stonden hier meer dan 1500 kerkliederen in op zowel bestaande als nieuwe melodieën. Freylinghausen vermeldde in zijn twee liedbundels helaas niet de namen van de componisten.

Plaats in de canon

Het lied van Joachim Neander is wereldberoemd en in vele talen vertaald. De populariteit van het lied heeft misschien te maken met het feit dat de tekst aan de psalmen doet denken en daarom mensen vertrouwd in de oren klinkt. Er zijn vooral veel overeenkomsten tussen het lied en Psalm 103. Maar ook de eenvoudige, aansprekende taal en de

feestelijke melodie hebben van dit lied een geliefd lied gemaakt waarmee generaties protestanten zijn opgegroeid.

Tekst van het lied

Joachim Neander schreef zijn lied in de tijd van het Piëtisme, waarin de persoonlijke geloofsbeleving belangrijk was. In de oorspronkelijke Duitse tekst van het lied zijn hiervan sporen terug te vinden die in de Nederlandse vertaling zijn verdwenen. Zo heeft Neander in het eerste couplet de zin opgenomen dat de ziel zich tot God moet keren, een geliefde uitdrukking in zijn tijd. De vertalers hebben daar een oproep aan de gemeente van gemaakt: 'Laat ons naar hartelust zingen en blij musiceren. Komt allen saam...' In het tweede couplet gebruikt Neander het in zijn tijd zo geliefde beeld van de adelaar. Dit beeld is ontleend aan Psalm 103:5 en komt ook voor in andere bijbelteksten. De adelaar is voor de dichter het symbool voor levensvernieuwing, waarover in alle coupletten van het lied met verve wordt gezongen.

6

De maan is opgekomen

1. De maan is op - ge - ko - men. De aar - de ligt in dro - men.

De nacht is stil en klaar. De donk - re bos - sen zwij - gen

en van de beem - den stij - gen de ne - vels wit en won - der - baar.

Canon van het protestantse kerklied

2. De wereld die verstilde
en zich in schemer hulde,
wordt inniger vertrouwd
en houdt u zo geborgen,
dat gij verdriet en zorgen
van heel de dag vergeten zoudt.
3. Ziet gij de maan? De schone
wil zich maar half vertonen,
toch is hij er geheel.
Zo zijn er grote zaken
waar wij geen ernst mee maken:
ons oog ziet enkel maar een deel.
4. Wij mensen, arm en zondig,
onmachtig en onmondig,
wat denken wij dan wel?
Of wij ons al vermeten
te menen iets te weten,
't is maar een droom, een schaduwspel.
5. Doe ons uw heil aanschouwen,
niet op ons oog vertrouwen,
niet blij zijn met de schijn.
Doe ons de eenvoud vinden,
en, God, voor U als kindren
op aarde vroom en vrolijk zijn.
6. Geef dat wij zonder lijden
uit deze wereld scheiden,
geef ons een zachte dood.
Hebt Gij ons weggenomen,
doe ons dan tot U komen,
o onze Heer en onze God!
7. Laten wij amen zeggen
en ons te slapen leggen.
Kil wordt de avondwind.
God, weer van ons het kwade
en wees in uw genade
met ieder eenzaam mensenkind.

Tekst: Matthias Claudius (1740-1815). Muziek: Johann Abraham Peter Schulz (1747-1800).
Vertaling: Muus Jacobse (1909-1972).

Doe ons de eenvoud vinden

De dichter

Matthias Claudius werd in 1740 geboren in het Duitse stadje Reinfeld in de buurt van Lübeck. Hij studeerde theologie en rechten, maar beide studies voltooide hij niet. Hij was werkzaam als journalist en bevriend met de Duitse dichters Klopstock en Herder. Hij stierf in 1815 in Hamburg.

De componist

Johann Abraham Peter Schulz (of Schulze) werd in 1747 in het Duitse stad Lüneburg geboren. Hij was leer-

ling van Car Philipp Emanuel Bach, een van de zonen van Johann Sebastian Bach. Hij doceerde in Polen en in Berlijn en was kapelmeester (orkestleider) in de stad Rheinsberg en vanaf 1787 aan het koninklijke hof in Kopenhagen. Hij stierf in 1800.

Waarom in deze canon?

De melodieën van zijn tijdgenoten hadden vooral tot doel de mens te ontroeren en waren op de beleving gericht. Maar Schulz schrijft op de woorden van Matthias Claudius een melodie in de stijl van het wereldlijke volkslied. Zijn verzameling liederen heet dan ook *Lieder im Volkston*. De structuur van de melodie van zes regels is helder: de eerste drie melodieregels worden bijna identiek herhaald in de regels 4 tot en met 6. Schoonheid in eenvoud.

Plaats in de canon

De periode van de Verlichting, waarin in Europa de nadruk kwam te liggen op de wetenschap en het verstand, is niet zo vruchtbaar geweest voor het kerklied. Toch ontstonden in deze tijd enkele bijzondere liederen die een tegengeluid laten horen en dicht bij de belevingswereld van mensen blijven. Zoals het wonderschone en ingetogen avondlied 'De maan is opgekomen'. Het is misschien wel een van de allerbeste liederen uit het einde van de 18^e eeuw. In Duitsland is het heel populair, in Nederland wat minder bekend. Een goede reden om het in deze canon op te nemen: om ons deze parel eigen te maken.

Tekst van het lied

Het lied van Matthias Claudius dat voor het eerst in 1779 verscheen, gaat terug op een avondlied van de Duitse kerklieddichter Paul Gerhardt: 'Nun ruhen alle Wälder.' Matthias Claudius nam daaruit enkele motieven over en gebruikte ook dezelfde strofevorm van zes regels. Het meest opvallend in de tekst is het beeld van de maan, zoals in het derde couplet. De maan is maar half te zien, maar is er toch geheel. Zo is het ook met ons: wij zien maar een deel van de 'grote zaken waar wij geen ernst mee maken'.

De Nederlandse dichter Muus Jacobse maakte een zorgvuldige vertaling van de Duitse tekst. Geen enkele gedachte is in de vertaling verdwenen. Behalve aan het slot. Daar klinkt in de oorspronkelijke Duitse tekst het gebed om een goede nachtrust, voor ons en onze zieke burenen. Dat was ook zo in de vertaling opgenomen: 'God, weer van ons het kwade en wees met uw genade ook met de zieke van hiernaast.' Maar uiteindelijk kreeg de vertaling toch een ander slot: 'en wees in uw genade met ieder eenzaam mensenkind'.

7

O Jezus, hoe vertrouwd en goed

1. O Jezus, hoe ver-trouwd en goed klinkt mij uw naam in 't oor,
uw naam die mij ge-lo-ven doet: Gij gaat mij red-dend voor;

The image shows two staves of musical notation in G major (one sharp) and 4/4 time. The first staff contains the melody for the first line of the hymn, and the second staff contains the melody for the second line. The lyrics are written below the notes.

Canon van het protestantse kerklied

2. uw naam die onze wonden heelt
en ons met manna spijst,
die onze dood en zonde deelt
en onze vrees verdrijft.
3. Mijn herder en mijn held, mijn vriend,
mijn koning en profeet,
mijn priester die mijn schuld ontbindt,
mijn weg waarop ik treed;
4. al wat ik doe, al wat ik wil,
het is te zwak, te koud,
maar sterk en vurig wordt de ziel
wanneer zij U aanschouwt.
5. Zolang Gij nog onzichtbaar zijt,
een zon diep in de nacht,
roep ik uw nadering reeds uit
omdat ik U verwacht.
6. O Jezus, hoe vertrouwd en goed
klinkt mij uw naam in 't oor,
als ik van alles scheiden moet
gaat nog die naam mij voor.
7. O naam, eeuwige ademtocht,
een sterveling ben ik,
als eens mijn eigen adem stokt
dan draagt mij uw muziek.

Tekst: John Newton (1725-1807). Muziek: Alexander Robert Reinagle (1799-1877). Vertaling: Willem Barnard (1920).

Mijn herder en mijn held, mijn vriend

De dichter

De Engelsman John Newton (1725-1809) maakte al vanaf zijn elfde kennis met het ruwe leven van de zee-man. Hij deed zelfs mee aan de slavenhandel. Later kwam de inkeer en het besluit om theologie te gaan studeren.

Hij was toen dertig jaar. In 1764 werd hij predikant in het Engelse stadje Olney en in 1780 in Londen. Samen met de dichter William Cowper, die ook in Olney woonde, publiceerde hij de bundel *Olney Hymns*. Newton werd niet zozeer beroemd vanwege dit lied in de canon, maar als dichter van 'Amazing Grace', een van de populairste Engelse liederen.

De componist

Van de componist Alexander Robert Reinagle (1799-1877) is niet veel meer bekend dan dat hij van 1822 tot 1853 organist was aan de kerk van St. Peter's in the East te Oxford. Van hem verscheen in 1830 de bundel *Psalm*

Tunes for the Voice and the Pianoforte, waarin de melodie van dit lied is afgedrukt.

Plaats in de canon

Het Piëtisme, de periode in de 17^e eeuw waarin sterk de nadruk kwam te liggen op de persoonlijke geloofsbeleving, is van grote invloed geweest op het kerklied, maar ook op

Waarom in deze canon?

de kerk. Het verlangen naar een persoonlijke band met God had als keerzijde dat het kerkelijk leven veel minder in de belangstelling stond en verschaalde. In Engeland kwamen de broers John en Charles Wesley hier tegen in het geweer. Zij stonden aan de wieg van een andere stroming, parallel aan het Piëtisme, die van even grote betekenis is geweest voor de kerk en het kerklied: het Methodisme. De Wesleys wilden de kerk in Engeland nieuw leven inblazen. Ze wilden geen nieuwe kerk stichten. Dat gebeurde uiteindelijk toch. De Methodisten zijn nu een grote wereldwijde protestantse kerk. John vertaalde veel liederen uit het Duits, Charles schreef veel nieuwe liederen, meer dan zesduizend. De dichter John Newton voelde zich zeer aangetrokken tot de Wesleys en hun vernieuwingsbeweging. Een Engels kerklied kan in de canon niet ontbreken. Dit lied is een goed voorbeeld van de rijke oogst aan liederen die de 18^e eeuw in Engeland heeft voortgebracht.

Tekst van het lied

‘How sweet the names of Jesus sounds’ is de Engelse titel

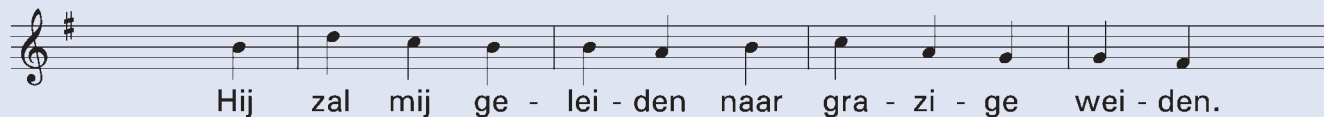
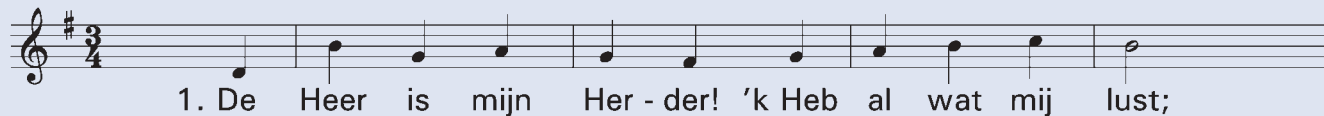
van het lied. Newton omschrijft met allerlei namen wat Jezus voor hem als gelovige betekent. In het geboorteverhaal van Jezus in Lucas 2:21 wordt verteld dat het pasgeboren kind de naam ‘Jezus’ (letterlijk: ‘de Heer redt’) krijgt. In het eerste couplet noemt Newton de betekenis van die naam: ‘uw naam die mij geloven doet: Gij gaat mij reddend voor.’

In het vervolg van het lied worden meer namen voor Jezus genoemd. Vooral de derde strofe valt op: ‘Mijn herder en mijn held, mijn vriend, mijn koning en profeet, mijn priester die mijn schuld ontbindt, mijn weg waarop ik treed.’ In het origineel van Newton werd in de eerste regel van deze strofe zelfs het woord ‘echtgenoot’ genoemd: ‘Jesus! My Shepherd, Husband, Friend...’ Maar in verschillende Engelse liedbundels werd dat woord vervangen door ‘Brother’.

De tekst van de dichter Willem Barnard is meer een bewerking dan een vertaling.

8

De Heer is mijn Herder

2. De Heer is mijn Herder!
Hij waakt voor mijn ziel,
Hij brengt mij op wegen
van goedheid en zegen,
Hij schraagt me ^ als ik wankel,
Hij draagt me ^ als ik viel,
3. De Heer is mijn Herder!
Al dreigt ook het graf,
geen kwaad zal ik vrezen,
Gij zult bij mij wezen;
o Heer, mij vertroosten
uw stok en uw staf!
4. De Heer is mijn Herder!
In 't hart der woestijn
verkwikken en laven
zijn hemelse gaven;
Hij wil mij versterken
met brood en met wijn.
5. De Heer is mijn Herder!
Hem blijf ik gewijd!
'k Zal immer verkeren
in 't huis mijnes Heren:
zo kroont met haar zegen
zijn liefde me ^ altijd.

Tekst: Jan Jacob Lodewijk ten Kate (1819-1889).

Muziek: Johannes Gijsbertus Bastiaans (1812-1875).

Hij draagt me als ik viel

De dichter

De Nederlandse dichter en dominee Jan Jakob Lodewijk ten Kate werd geboren in 1819. Hij studeerde theologie te Utrecht. Daarna was hij in verschillende plaatsen predikant, als laatste in Amsterdam, waar hij in 1889 overleed. Hij was een echte 19^e

eeuwse dominee-dichter die goed en gemakkelijk kon rijmen. De dominee-dichters werden later mikpunt van spot door de Tachtigers, waartoe dichters behoorden als Herman Gorter en Willem Kloos.

Vlak na zijn dood werden de gedichten van Ten Kate in twaalf delen uitgegeven.

De componist

Johannes Gijsbertus Bastiaans (1812-1875) was aanvankelijk horlogemaker, tot hij het werk van Bach leerde kennen. Hij vertrok naar Duitsland waar de componist Mendelssohn een van zijn leermeesters was. Daarna werd hij stadsorganist van de Grote of Sint-Bavokerk in

Haarlem en stadsbeiaardier vanaf 1858 tot zijn dood.

Bastiaans is vooral bekend geworden door de melodieën die hij schreef voor de *Vervolgbundel op de Evangelische Gezangen* (1866). In het *Liedboek voor de kerken* (1973) vinden we negen melodieën terug van zijn hand, die allen zeer geliefd zijn geworden. Muziekhistorisch is Bastiaans van groot belang omdat hij zorgde voor een herwaardering van

Waarom in deze canon?

de muziek van Johann Sebastian Bach. Een componist van wie de werken tot het midden van de 19^e eeuw in Nederland niet of nauwelijks klonken.

De populariteit van de melodie die Bastiaans voor het lied van Ten Kate schreef is misschien te danken aan de driekwartsmaat, een maatsoort die men in de 19^e eeuw ongeschikt vond voor een kerklied, want het deed teveel aan een wals denken. Toch koos Bastiaans ervoor. Het tempo van de kerkzang lag in die tijd wel aanzienlijk lager dan de muziek in de dansaal.

Plaats in de canon

Eeuwenlang overheerste in de Nederlandse calvinistische kerken de mening dat er in de kerkdienst alleen maar psalmen mochten klinken en geen 'vrije liederen' (gezangen). Maar aan het begin van de 19^e eeuw, in 1806, verschenen de *Evangelische Gezangen* met 192 liederen. Dat was het eerste officiële gezangboek met vrije liederen. Een belangrijke gebeurtenis voor het Nederlandse kerklied. Er was veel tegenstand. Toch verscheen in 1866 de *Vervolgbundel*

op de Evangelische Gezangen met nog eens 82 liederen. 'De Heer is mijn Herder' verscheen in deze bundel en werd misschien wel een van de meest geliefde liederen van het Nederlands protestantisme. Een goede reden om dit lied in deze canon op te nemen.

Tekst van het lied

Hoewel de dichter op enkele plaatsen in dit lied duidelijk een eigen woordkeus maakt, is het lied toch een getrouwe bewerking van de tekst van Psalm 23. Elk bijbelvers van deze psalm is tot één couplet bewerkt.

Waarschijnlijk is dit lied zo geliefd geworden door de combinatie van tekst en melodie: vertrouwde psalmwoorden en een goed in het gehoor liggende melodie.

9

De nacht is haast ten einde

1. De nacht is haast ten einde, de morgen niet meer ver.
Be - zing nu met ver - blij - den de hel - dre mor - gen - ster.
Wie schrei - de in het duis - ter be - groet zijn kla - re schijn,
als hij met als zijn luis - ter straalt o - ver angst en pijn.

The image shows a musical score for the hymn 'De nacht is haast ten einde'. It consists of four staves of music in G minor (three flats) and 3/2 time. The lyrics are written below the notes. The first staff begins with a treble clef, a key signature of three flats, and a 3/2 time signature. The melody is written in a simple, hymn-like style with various note values including quarter, eighth, and half notes, and rests. The lyrics are: '1. De nacht is haast ten einde, de morgen niet meer ver. Be - zing nu met ver - blij - den de hel - dre mor - gen - ster. Wie schrei - de in het duis - ter be - groet zijn kla - re schijn, als hij met als zijn luis - ter straalt o - ver angst en pijn.' The score ends with a double bar line.

2. Zo is ons God verschenen
in onze lange nacht.
Hij die de engelen dienen,
die eeuwen is verwacht,
is als een kind gekomen
en heeft der wereld schuld
nu zelf op zich genomen
en draagt ze met geduld.

3. Hoevele zwarte nachten
van bitterheid en pijn
en smartelijk verwachten
ons deel nog zullen zijn
op deze donkere aarde,
toch staat in stille pracht
de ster van Gods genade
aan 't einde van de nacht.

4. God lijkt wel diep verborgen
in onze duisternis,
maar schenkt ons toch een morgen
die vol van luister is.
Hij komt ons toch te stude
ook in het strengst gericht.
Zijn oordeel is genade,
zijn duisternis is licht.

Tekst: Jochen Klepper (1903-1942).

Muziek: Johannes Petzold (1912-1985).

Vertaling: J. W. Schulte Nordholt (1920-1995).

Zijn duisternis is licht

De dichter

Jochen Klepper werd geboren in Duitsland in 1903. Hij studeerde theologie, maar na een diepe psychische crisis begon hij 1927 als journalist en tekstschrijver te werken, onder andere bij de radio. In de zomer van 1929 ontmoette hij de dertien jaar oudere joodse weduwe Hanni Gerstel-Stein. Zij had twee kinderen uit

een eerder huwelijk. Over de laatste tien jaar van Kleppers leven is veel bekend, omdat hij gedurende die periode dagboeken bijhield. Het was de periode waarin de nazi's aan de macht kwamen. De liederen van Klepper zijn alleen te begrijpen tegen de achtergrond van de onderdrukking van het nazi-regime. Toen deportatie dreigde voor Jochen, Hanni en

één van de dochters, kozen zij op 11 december 1942 vrijwillig voor de dood.

De componist

Johannes Petzold werd in 1912 in de Vogezen geboren. Hij was als leraar en kerkmusicus aanvankelijk in die streek werkzaam. Vanaf 1952 werkte hij in Bad Berka in Thüringen en was hij docent aan de kerkmuziekschool van het stadje Eisenach. In die plaats overleed hij in 1985. Hij schreef veel melodieën en koorwerken voor de eredienst.

Plaats in de canon

In het begin van de 20^e eeuw ontstond in Duitsland een liturgische en kerkmuzi-

Waarom in deze canon?

kale vernieuwingsbeweging. Men herontdekte componisten uit de 16^e en 17^e eeuw als Michael Praetorius (1571-1621) en Heinrich Schütz (1585-1672) en hun betekenis voor de kerkmuziek. In deze herbezinning lag het accent op de vocale en instrumentale kerkmuziek (orgelmuziek). Maar er kwam ook – voorzichtig – een eerste aanzet tot het schrijven van nieuwe kerkliederen.

De belangrijkste dichter van deze tijd was Jochen Klepper. Hij schreef het lied dat in deze canon is opgenomen op 18 december 1937 en noemde het een kerstlied, om het als kerstgroet naar vrienden te sturen. Met deze bijzondere groet uit een tijd die door het nazi-regime zo verduisterd werd, nodigde hij niet alleen zijn vrienden, maar iedereen uit om te blijven zingen van hoop en verwachting, van het komende licht.

Het lied is een van de beste liederen uit de vernieuwingstijd van de kerkmuziek in de eerste helft van de 20^e eeuw; een lied dat ook een indrukwekkend getuigenis is tegen het licht van de politieke situatie in Duitsland tussen de beide wereldoorlogen.

Tekst van het lied

Boven de tekst van het lied schreef Jochen Klepper woorden uit een brief van Paulus aan de Romeinen, hoofdstuk 13:11-12. Vooral het twaalfde vers was voor hem een motto voor zijn lied 'De nacht loopt ten einde, de dag nadert al'. Deze bijbelwoorden worden elk jaar voorgelezen op de eerste adventszondag. Maar behalve een adventslied is het lied van Klepper ook een kerstlied waarin het licht het wint van de duisternis.

Jochen Klepper heeft net als de theoloog Dietrich Bonhoeffer die door de nazi's gevangen werd gehouden, geworsteld met het raadsel van Gods verborgenheid. Dat brengt hij onder woorden in de eerste regel van het laatste couplet 'Gott will im Dunkel wohnen'. De Nederlandse vertaling hiervan is wat vrijer: 'God lijkt wel diep verborgen in onze duisternis.' In de laatste regel van het laatste couplet wordt de kern van het lied nog een keer zeer poëtisch vertolkt: 'zijn duisternis is licht'.

10

De aarde is vervuld

1. De aar - de is ver - vuld van goe - der - tie - ren - heid,
van god - de - lijk ge - duld en god - de - lijk be - leid.

The image shows two staves of musical notation in G major (one flat) and 4/4 time. The first staff contains the melody for the first line of the song, and the second staff contains the melody for the second line. The lyrics are written below the notes, with hyphens indicating syllables that span across multiple notes.

2. Gods goedheid is te groot
voor het geluk alleen,
zij gaat in alle nood
door heel het leven heen.
3. Zij daalt als vruchtbaar zaad
tot in de groeve af
omdat zij niet verlaat
wie toeven in het graf.
4. Omdat zij niet vergeet
wie godverlaten zijn:
de wereld hemelsbreed
zal goede aarde zijn.
5. De sterren hemelhoog
zijn door dit zaad bereid
als dienaars tot de oogst
der goedertierenheid.
6. Het zaad der goedheid Gods,
het hoge woord, de Heer,
valt in de voor des doods,
valt in de aarde neer.
7. Al gij die God bemint
en op zijn goedheid wacht,
de oogst ruist in de wind
als psalmen in de nacht.

Gods goedheid is te groot voor het

De dichter

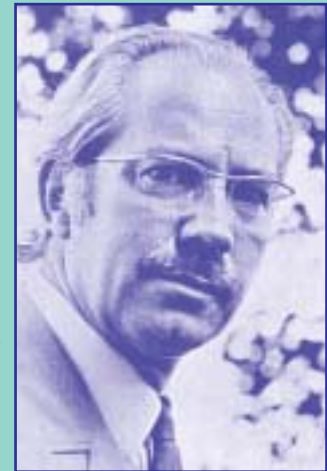
Willem Barnard werd geboren op 15 augustus 1920 in Rotterdam. Hij studeerde letteren en later theologie. Vanaf 1946 was hij predikant. Van 1954 tot 1959 zette hij samen met de kerkmusicus Frits Mehrtens en de theoloog W.G. Overbosch in de Amsterdamse Maranathakerk de

'Nocturnen' op. Daar ontstonden zijn eerste kerkliederen. Ook in zijn tijd als predikant in Rozendaal in Gelderland schreef hij veel liederen. Om gezondheidsredenen stopte hij in 1975 met zijn werk als predikant. Barnard heeft zichzelf altijd meer theoloog, dichter en essayist dan gemeentepredikant beschouwd. Met 55 liederen leverde hij als eigentijdse dichter de grootste bijdrage aan het *Liedboek voor de*

kerken (1973). Naast eigen liederen vertaalde hij ook veel liedteksten, vooral uit het Engels.

De componist

Frits Mehrtens, geboren op 11 mei 1922, studeerde eerst medicijnen en deed daarna een muziekvakstudie aan het Amsterdams Conservatorium. Vanaf 1951 werkte hij bij de omroep en was hij kerkmusicus, eerst in Hilversum en vanaf 1956 in Amsterdam, waar hij samenwerkte met Willem Barnard. Daar ontstonden veel van zijn kerkliedmelodieën. Frits Mehrtens werd landelijk bekend vanwege zijn radioprogramma's voor de NCRV en later voor het IKOR, de voorloper van de IKON, waarbij hij veel

geluk alleen

kerkmuziekprogramma's presenteerde en nieuwe liederen introduceerde. Op 29 augustus 1975 overleed hij bij een auto-ongeluk.

Plaats in de canon

Kerkliederen ontstaan niet zomaar. Er is meestal een aanleiding. Voor dit lied uit de canon was dat de liturgische broedplaats in de Maranathakerk in Amsterdam. In de bijzondere vieringen die hier op de dinsdagavond werden gehouden ontdekte men de rijkdom van het klassieke kerkelijk jaar, een eeuwenoude traditie, waarbij elke zondag eigen bijbellezingen heeft. Omdat er maar weinig kerkliederen bleken te bestaan die aansloten bij 'de adem van het jaar' hebben Barnard en Mehrrens veel nieuwe kerkliederen geschreven. Deze vernieuwingsbeweging is van groot belang geweest voor de ontwikkeling van het kerklied in Nederland in de tweede helft van de 20^e eeuw. Van de liederen die toen zijn gemaakt is dit tiende lied uit de canon een van de bekendste en misschien ook een van de beste liederen.

Tekst van het lied

De dichter legt in het lied een verbinding tussen een citaat uit Psalm 33:5b-6: 'De aarde is vervuld van de goedheid van de Heer' en een paasbeeldspraak uit het evangelie van Johannes: de graankorrel die in de aarde moet vallen om vrucht te dragen (hoofdstuk 12:24). Die twee lijnen brengt hij samen in het lied:

*Gods goedheid is te groot
voor het geluk alleen,
zij gaat in alle nood
door heel het leven heen.*

*Zij daalt als vruchtbaar zaad
tot in de groeve af
omdat zij niet verlaat
wie toeven in het graf.*

11

De Geest des Heren heeft

1. De Geest des He - ren heeft een nieuw be - gin ge - maakt,
in al wat groeit en leeft zijn a - dem uit - ge - zaaid.
De Geest van God be - zield wie koud zijn en ver - steend
her - bouwt wat is ver - nielt maakt één wat is ver - deeld.

The image shows a musical score for the hymn 'De Geest des Heren heeft'. It consists of four staves of music in G minor (three flats) and 2/4 time. The lyrics are written below the notes. The first staff starts with a treble clef and a 2/4 time signature. The second staff has a 3/4 time signature. The third staff has a 2/4 time signature. The fourth staff has a 3/4 time signature and ends with a double bar line.

2. Wij zijn in Hem gedoopt
Hij zalft ons met zijn vuur.
Hij is een bron van hoop
in alle dorst en duur.
Wie weet vanwaar Hij komt
wie wordt zijn licht gewaar?
Hij opent ons de mond
en schenkt ons aan elkaar.

3. De geest die ons bewoont
verzucht en smeekt naar God
dat Hij ons in de Zoon
doet opstaan uit de dood.
Opdat ons leven nooit
in weer en wind bezwijkt,
kom Schepper Geest, voltooi
wat Gij begonnen zijt.

Tekst: Huub Oosterhuis (1933).

Muziek: Bernard Huijbers (1922-2003).

Een nieuw begin gemaakt

De dichter

Huub Oosterhuis, geboren op 1 november 1933, studeerde wijsbegeerte, Nederlands en theologie. Vanaf

1952 was hij jezuïet en als studentenpastor in Amsterdam werkzaam. Uit die tijd kent hij de musicus Bernard Huijbers. Voordat in 1963 de landstaal in de rooms-katholieke liturgie werd toegestaan, schreef hij al Nederlandse teksten voor de liturgie. Na een conflict met de kerkleiding in Rome ging hij, buiten het officiële kerkverband om, verder als voorganger van de Amsterdamse Studentenecclesia. In 1980 was hij een van de oprichters van de Stichting Leerhuis & Liturgie, waarbinnen zijn werk wordt gecoördineerd. Deze stichting verzorgt ook de diensten van de Studentenecclesia in cultureel centrum De Rode Hoed in Amsterdam.

De componist

Bernard Huijbers, geboren op 24 juli 1922, studeerde tijdens zijn opleidingstijd in de Jezuïetenorde compositie, muziektheorie en later schoolmuziek. Vanaf 1954 was hij koorleider aan het Ignatiuscollege te Amsterdam. Vanaf 1961 was hij betrokken bij de Amsterdamse studentenparochie en schreef veel muziek op teksten van Huub Oosterhuis. Zijn melodieën zijn geworteld in het gregoriaans. Vanaf 1979 woonde hij in Zuid-Frankrijk in zijn huisje met de veelzeggende naam 'Contre l'Eglise'. Hij overleed daar op 15 april 2003.

De melodie van Huijbers bij deze tekst van Oosterhuis bestaat slechts uit vijf melodietonen.

De maatwisselingen en de accentverschuivingen (syncopen) geven de melodie een eigen charme.

De plaats in de canon

De Studentenecclesia waaraan Huub Oosterhuis is verbonden is een liturgische broedplaats waar veel nieuw liedmateriaal ontstond en nog steeds ontstaat. De liederen van Huub Oosterhuis zijn niet meer weg te denken uit de Nederlandse liturgie en een lied uit de Oosterhuistraditie kan dan ook niet ontbreken in een canon van het protestantse kerklied.

Het grootste deel van de liturgische teksten van Oosterhuis is op muziek gezet door de componisten Bernard Huijbers, Antoine Oomen en Tom Löwenthal. Een aantal van zijn liederen is vertaald in het Duits, en komt in buitenlandse liedbundels voor. Het gekozen lied hoort tot de eerste liederen die Oosterhuis schreef, het verscheen voor het eerst in druk in het midden van de jaren zestig van de vorige eeuw.

Tekst van het lied

Oosterhuis verbindt in zijn liederen vaak verschillende bijbelteksten met elkaar en maakt hiervan poëzie. Dit lied schreef hij voor een doopliturgie in de paasnacht wanneer er over schepping en herschepping wordt gelezen. Ook wordt in deze nacht de doop gevierd: 'Wij zijn in Hem gedoopt, Hij zalft ons met zijn vuur...' (couplet 2). Dit lied is dan ook zowel een paaslied als een pinksterlied.

De verwijzing naar het pinksterfeest heeft de dichter opgenomen in het laatste couplet. Daar klinken woorden die aan de apostel Paulus doen denken, als hij schrijft over leven vanuit de Geest van God in zijn brief aan de Romeinen: 'De Geest helpt ons in onze zwakheid.' (8:26) In de slotregels van het lied is een citaat verwerkt uit het begin van de oude pinksterhymne: 'Veni Creator Spiritus', Kom Schepper Geest (Gezang 237 in het *Liedboek voor de kerken*).

12

In de schoot van mijn moeder

1. In de schoot van mijn moe - der ge - we - ven, als een won - der be - reid,

aan het licht toe - ge - wijd, gaf Jouw lief - de al vorm aan mijn le - ven.

geweven

2. Lang voor ik van Jouw woorden kon weten,
eer de dag nog begon,
ging Jij op als de Zon,
die mijn licht en mijn leven wilt heten.

3. Voordat ik aan het licht ben gekomen
was Jij met mij vertrouwd,
heb Jij mij al gebouwd
en mijn naam op Jouw lippen genomen.

4. In de mond, die nog nauw'lijks kon spreken
is de toon al gezet,
is het lied al gelegd
dat voorgoed door de stilte kan breken.

5. Jij die kleinen Jouw grootheid doet zingen,
laat het lied om Jouw Naam
al mijn dagen beslaan
om de dreigende nacht te bedwingen.

Tekst: Sytze de Vries (1945).
Muziek: Willem Vogel (1920).

Als een wonder bereid, aan het licht

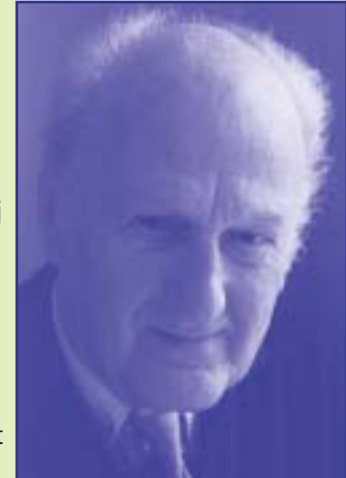
De dichter

Sytze de Vries, geboren in 1945 in Leeuwarden, was na zijn studie theologie predikant in Peize, Purmerend en ten slotte in Amsterdam. Daar was hij verbonden aan de gemeente van de Oude Kerk met een bijzondere opdracht voor liturgie en kerkmuziek. Van 1982 tot 1992 werkte hij bij de NCRV, waar hij onder andere het radioprogramma *Het Lied van*

de Week samenstelde en presenteerde. Voor het programma werden nieuwe kerkliederen geschreven. Hij is sinds begin 2006 verbonden aan *De Vertaalslag* in Utrecht, een werkplaats voor het Woord in taal, toon en beeld. Hij schrijft, studeert en zoekt met anderen naar nieuwe liturgische creativiteit voor binnen en buiten de kerk.

De componist

Willem Vogel, geboren in 1920 in Amsterdam, studeerde orgel bij Albert de Klerk, compositie bij Jan Koetsier en koördirectie bij Jaap Spaanderman. Vanaf 1939 was hij werkzaam als organist. Van 1961 tot 1973 als cantor-organist van de Nieuwezijds Kapel in Amsterdam en van 1974 tot 1996 als cantor in de Oude

Kerk in Amsterdam. Vanaf 1977 tot 2002 vervulde hij daar ook de functie van organist. Toen Sytze de Vries predikant werd van de Oude Kerk, brak een periode aan waarin Vogel veel nieuwe muziek schreef op teksten van De Vries. De muziek van Vogel is schijnbaar eenvoudig en altijd gericht op de mensen die het uitvoeren, vaak gemeentelieden. Of zoals Vogel zelf eens zei: "Zoals een modeontwer-

toegewijd

per ziet welke hoed bij een gezicht past, zo kun je ook mensen aanzien en hen muziek toedichten.”

Plaats in de canon

Het laatste lied van deze canon komt net als de nummers 10 en 11 uit een Amsterdamse liturgische broedplaats. Het lied is nog niet zo oud, maar nu al geliefd. Het heeft een plaats gekregen in de rooms-katholieke liedbundel *Gezangen voor Liturgie* en is door Jürgen Henkys in 1997 in het Duits vertaald.

Het lied is een goed voorbeeld van de nieuwe liederen die na de verschijning van het *Liedboek voor de kerken* in 1973 zijn ontstaan. De dichter Sytze de Vries is naast Huub Oosterhuis de belangrijkste Nederlandse dichter van kerkliederen in deze periode.

Tekst van het lied

In de eerste drie coupletten is een gedeelte verwerkt uit Psalm 139:13-16: ‘U was het die mijn nieren vormde, die mij weefde in de buik van mijn moeder. Ik loof u voor het ont-

zaglijke wonder van mijn bestaan, wonderbaarlijk is wat u gemaakt hebt. Ik weet het, tot in het diepst van mijn ziel.’ De coupletten 4 en 5 verwijzen naar Psalm 8: ‘Met de stemmen van kinderen en zuigelingen bouwt u een macht op tegen uw vijanden.’

De woorden van het lied beschrijven de hele levensweg van de mens. Het begint bij het ‘vormeloos begin’ van de mens en eindigt met:

*laat het lied om Jouw naam
al mijn dagen bestaan
om de dreigende nacht te bedwingen.*

de Protestantse Kerk in Nederland

Deze kerk ontstond op 1 mei 2004 als resultaat van de vereniging van drie kerken: de Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden, de Gereformeerde Kerken in Nederland en de Nederlandse Hervormde Kerk. Bij het begin van de Protestantse Kerk in Nederland klonk een lied gemaakt ter gelegenheid van de kerkvereniging. Het laat horen waar het de Protestantse Kerk om gaat.

Op www.pkn.nl vindt u meer informatie over de Protestantse Kerk in Nederland.

*Tekst: Sytze de Vries.
Er zijn meerdere melodieën
bij deze tekst gemaakt. Deze zijn te vinden op
www.pkn.nl/kerkmuziek onder diversen.*

Gebed om de Geest voor de kerk

Waar de dauw van uw Geest
de dorheid geneest,
ons van U doordrenkt,
nieuwe adem schenkt,
daar is leven!

refrein: Wij leven in vuur en vlam gezet van Godswege,
bewogen tot gebed om zegen!

Waar een duif op ons daalt,
uw liefde vertaalt
in het nieuwe lied
dat uw heil voorziet,
daar is leven!

Maak uw kerk als de haard
die het vuur bewaart
tot uw dag aanbreekt,
Gij het licht ontsteekt
van ons leven!

Waar zij van dat festijn
een teken mag zijn,
aan mensen toont
waar uw vrede woont,
daar is leven!

Waar de liefde als weg
ons blijft aangezegd,
een gave zo groot
sterker dan de dood,
daar is leven!

Op zoek naar liederen voor een kerkdienst?

- Liedboek voor de kerken (Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied en Boekencentrum)
- Zingend Geloven deel 1 t/m 8 (Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied en Boekencentrum)
- Tussentijds, Aanvullend liedboek bij het Liedboek voor de kerken (Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, Kok/Boekencentrum)
- Evangelische Liedbundel (Boekencentrum)
- Opwekkingsliederen (stichting Opwekking, www.opwekking.nl)
- Verzameld Liedboek, Huub Oosterhuis (Kok)
- Gezangen voor Liturgie (Gooi & Sticht)
- Zingende gezegend, André F. Troost (Boekencentrum)
- Zingenderwijs, 'nieuwe teksten op bestaande melodieën' (Kok)
- Eva's Lied, 99 liederen door vrouwen (Kok)
- Lieder en voor de toekomst, Marijke de Bruijne (Kok)
- Lieder en gebeden uit Taizé (Gooi & Sticht) en www.taize.fr
- Lieder en gebeden uit Iona & Glasgow (Gooi & Sticht)
- Kerst-, paas- en pinksteratoria van Marijke de Bruijne (Narratio)
- Musicals over bijbelse figuren, Ester, Saul, Jakob, Jozef (SGO, www.sgonet.nl)
- Psalmen voor nu. Een nieuwe psalmberijming in hedendaags Nederlands, op nieuwe melodieën in de brede traditie van de moderne populaire muziek, www.psalmenvoor-nu.nl
- Onze Vader gezongen, twaalf composities (Raad van Kerken, NBG en KBS)
- Colours of grace, Hymnbook of the Community of Protestant Churches in Europe, CPCE (Strube Verlag, www.strube.de)
- Thuma mina, International Ecumenical Hymnbook (Baseleia Verlag/Strube Verlag)

Op zoek naar informatie over kerk en muziek?

- www.pkn.nl/kerkmuziek
- www.kerklied.net
- www.musicareligiosa.nl
- www.kerklied.com
- www.juichtaarde.nl
- www.kerkmuziek.boogolinks.nl
- www.donek.nl
- www.sytzedevries.com
- www.eo.nl
- www.ncrv.nl
- www.ikon.nl
- www.ecpcm.eu
- www.liturgievernieuwing.nl
- www.orgelpark.nl
- www.muziekenliturgie.nl
- www.Eredienstvaardig.nl
- Impuls, Psalmen in de catechese. Uitgave van de Protestantse Kerk in Nederland, € 2,15, bestellen via brochureverkoop@pkn.nl
- Mystiek om te zingen, themaboekje van *toer* over de mystieke kant van kerkliederen, en in de serie werkboekjes voor de eredienst: De mond geopend voor een lied (nr. 12), De stilte zingt u toe, (nr. 21), We zingen de hemel open (nr. 25) en De psalmen gezongen (nr. 32). Alle uitgaven van Boekencentrum, bestellen via tel. (079) 362 82 82 of verkoop@boekencentrum.nl

Liederen

1. Kom tot ons, de wereld wacht, Gezang 122 uit het *Liedboek voor de kerken*
2. Heer, onze Heer, hoe heerlijk en verheven, Psalm 8 uit het *Liedboek voor de kerken*
3. 'Op, waakt op!' zo klinkt het luide, Gezang 262 uit het *Liedboek voor de kerken*
4. O morgen van verblijden, Gezang 214 uit het *Liedboek voor de kerken*
5. Lof zij de Heer, de almachtige Koning der ere, Gezang 434 uit het *Liedboek voor de kerken*
6. De maan is opgekomen, Gezang 391 uit het *Liedboek voor de kerken*
7. O Jezus, hoe vertrouwd en goed, Gezang 446 uit het *Liedboek voor de kerken*
8. De Heer is mijn Herder, Gezang 14 uit het *Liedboek voor de kerken*
9. De nacht is haast ten einde, Gezang 130 uit het *Liedboek voor de kerken*
10. De aarde is vervuld, Gezang 223 uit het *Liedboek voor de kerken*
11. De Geest des Heren heeft, Gezang 247 uit het *Liedboek voor de kerken*
12. In de schoot van mijn moeder geweven, Lied 98 uit *Tussentijds, Aanvullend liedboek bij het Liedboek voor de kerken*

Het *Liedboek voor de kerken* is een uitgave van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, Den Haag 1973
Tussentijds, Aanvullend liedboek bij het Liedboek voor de kerken is een uitgave van Boekencentrum/Kok, onder verantwoordelijkheid van de Interkerkelijke Stichting voor het Kerklied, Kampen 2005.

Meertalig

De liederen 1, 2, 3, 5, 6, 9 en 10 zijn meertalig opgenomen in *Colours of Grace, Hymnbook of the Community of Protestant Churches in Europe* (Strube Verlag).
Lied 12 is ook in het Duits vertaald.

Voor de overname van de liederen is toestemming verleend door de uitgevers.

Foto's

omslag en
pag. 3 (Grote Kerk Monnickendam): Freek Visser, Kerk in Actie
pag. 12 © (erven) J.W. Schulte Nordholt
pag. 36 © Noord-Hollands Archief Haarlem
pag. 44 Willem Barnard © Frits de Beer;
Frits Mehrtens © K.I.P.P.A.
pag. 48 Huub Oosterhuis © ANP;
Bernard Huijbers © Leerhuis&Liturgie, Amsterdam
pag. 52 Sytze de Vries © Hans Groen;
Willem Vogel © Arnold Vogel

'Top 12. Canon van het protestantse kerklied ' is een uitgave van de Protestantse Kerk in Nederland.

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door Kerk in Actie.

Idee

Hanna van Dorssen, missionair werk dienstenorganisatie
Protestantse Kerk

Samenstelling canon

Pieter Endedijk

Teksten

Hanna van Dorssen, Pieter Endedijk

Muzieknotatie

Compoprint, Ermelo

Eindredactie

Hanna van Dorssen, Janet van Dijk

Verder werkten mee

Reinoud G. Egberts, Marja Meerburg, Sietske Renting,
Christiaan Winter

Vormgeving

Oblong, Jet Frenken, Echten

Druk

JB & A Drukkerij en Prepress, Wateringen

Bestellen

U kunt deze uitgave bestellen bij de afdeling brochureverkoop van de dienstenorganisatie van de Protestantse Kerk in Nederland
Postbus 8504, 3503 RM Utrecht
tel. (030) 880 13 37, e-mail brochureverkoop@pkn.nl

De prijs is € 3,95; vanaf 10 exemplaren € 2,95; vanaf 20 exemplaren € 1,95; vanaf 100 exemplaren € 1,-.

U betaalt geen verzendkosten.

Samen met deze uitgave verscheen het boekje 'De kerk daar zit muziek in!'

Ook deze uitgave is verkrijgbaar bij de afdeling brochureverkoop.

www.pkn.nl